

Miljenko BELIĆ: *Metafizička antropologija*, izdavač: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu; Biblioteka »Filozofski niz«, Zagreb, 1993. Strana 211.

U turbnom ozračju posljednjih dana Pompeja, idolatrijskog, magijskog, »scientološkog« mentaliteta, u kojem je »oružje govora postalo govor oružja«, dok je, npr., logistika — od podgrane logike — pretvorena u ratnu strategiju, ima i sunčanih zraka. Takva je knjiga isusovca o. Miljenka Belića *Metafizička antropologija*. Premda u javnim medijima već godinu dana od svog izlaska nije (koliko znam) zamijećena, ona je obradovala mnoge tražitelje istine. Kako i ne bi? U dominantnoj politološki intoniranoj antropologiji »New Agea« kao da je lajtmotiv (preuzet iz Vergilijeve »Eneide«): »Ako ne uspijem skloniti bogove, pokrenut ću Aheront (pakao)!« Stoga bi naivno bilo očekivati da »Metafizička antropologija«, koja zahvaća čovjeka sa svim njegovim osobinama, naravnim i nadnaravnim, posebno onim koje su za njegovo bivstvovanje najbitnije, neće naići na otpor. Napast će je (makar ignoriranjem) oni u kojima već sama riječ metafizika izazivlje idiosinkraziju: »popovština« (Lenjin); sinonim za sterilno, statično, nedijalektično (Hegel, Marx); »visokoparnim filozofemima... izobličavanje svih ljudskih svojstava i djelatnosti« (naš »glavni anti-teolog«). Ukratko — pučki rečeno — sofistika koja raspravlja: koliko anđela može stati na vrh igle.

U tom i takvom podneblju o. Miljenko Belić usudio se svoje djelo dati u talaru klasične metafizike a ne u bludžinsu kao što bi učinio npr. njegov poznati francuski redovnički subrat antropolog Michel de Certeau (1925-1986), prijatelj Derridin, Lacanov, Foucaultov. Dok stvari tako stoje glede metafizike, još je omraženija skolastika i njena metoda (Klaić: ...otkinutost od života, sklonost mudrijašenju, nabubanost...). Znajući sve to, Miljenko Belić ipak se opredijelio za strogu »arhaičnu« skolastičku metodu zato što ona olakšava uvod u razmišljanje, gotovo prisiljavajući čitatelja »na samostalno, baš njegovo razmišljanje i vrednovanje izložene građe, a onemogućuje piscu priručnika da bi svoje osobno filozofiranje nekako nametnuo onome koji se tim priručnikom pravilno služi« (str. 7). Otuda, naizgled, gotovo zastrašujuće ustave, brane, zapreke, filteri kroz koje svaka teza — pri verificiranju — mora proći. Čitatelja — u prvih mah — zaprepašćuju imena prepona: nexus, termini, status questionis, historia theosis, probatur, itd. No »teško je s gutljajem prvim / poslije ide već glatko«. Nema »kraljevskih vrata« za ulazak u metafiziku! Ni u fiziku se ne ulazi lako.

Dugogodišnji profesor filozofije (na visokim filozofsko-teološkim učilištima u Đakovu, Sarajevu i na Filozofskom fakultetu DI u Zagrebu) dr. o. Miljenko Belić, DI, široj je javnosti dosad bio poznat kao pisac suptilnih studija eseja u mnogim časopisima i knjigama, a i kao sugestivni konferansje u crkvama i na javnim tribinama te kao profinjeni duhovni voditelj. Dok se »običnim« čitateljima približavao »pokušajima visoke popularizacije filozofske misli« — kako takvu vrstu kvalificira u studiji »...*habent sua fata libelli* na Kanižličevu primjeru« (u Fi-

lozofskim istraživanjima, sv. 2, Zagreb, 1992.), bio je iznimno cijenjen u stručnim filozofskim krugovima, u kojima su kolali njegovi »pravi« spisi, umnoženi ciklostilom. Prof. dr. o. Ivan Macan analizom njegova filozofskog reflektiranja zaključio je da je motto njegova života: *poniranje u misterij bitka* (OŽ, br. 2, 1991). Njegov student te nasljednik na katedri filozofije na VVTŠ u Sarajevu prof. dr. Marko Josipović piše: »...Otkako je Bogoslovija 1969. ponovno otvorena najistaknutiji i najpoznatiji profesor filozofije je Miljenko Belić... Predajući filozofiju... Belić je kao već ranije dokazani metafizičar obnovio prijašnju ozbiljnost i temeljitost studija na VVTŠ...« (*Vrhbosanska katolička bogoslovija*, Zbornik, str. 113).

Tiskanjem »Metafizičke antropologije«, jedne od najmlađih ali najaktualnijih, ishodišnih filozofskih disciplina, mi laici naviknuti na duhovitu suvremenu analitičku filozofsku esejistiku ili na dijamatiska simplifikiranja s predrasudama o skolastičkom »praznoslovlju«, iznenada smo suočeni s najrigoroznijim djelom s toga područja. I to u obliku priručnika, tj. ozloglašenog manuala, »'škopionice' slobodnog, stvaralačkog duha«. Čitatelji »filozofski navudreni« listali su je skeptično, a ni »novoteolozi« nisu bili manje nepovjerljivi. No oni koji su ozbiljno zagrizli u opori plod, mogli su otkriti da je to zapravo zlatna zimska jabuka. Jedra i svježa. Da se u oklopu priručnika skriva izvorno, osebujno, duboko, slobodno filozofsko djelo, jedno od najznačajnijih u povijesti hrvatske misaonosti. Unatoč ili baš zbog zapreka Miljenko Belić je uronio do dna bitka i bivstvovanja kao malo koji suvremeni filozof. Na razini — po dubokoumnosti ne po istomišljenju — Rahnera, Bartha, Lubaca... Nije to su-

stav domišljatih utjeha — stoičkih ili epikurejskih — u brodolomu, nego ozbiljenje istine o putu u nadsvijest. (Dok Claudel misli da se na »Titaniku« svirala plesna glazba, Golub snatri da je posljednja melodija bila »Bliže Bogu«... Smatram da Golub ima pravo.)

Slažem se s Marakovićem da svaki recenzent prvotno mora izvijestiti o sadržaju djela što ga procjenjuje. Lako je kad je riječ o epskom žanru (fiction): jednostavno se prepriča sadržaj. A što s metafizikom? Našao sam se na tisuću muka. Svaki moj pokušaj bio je promašaj. A tad mi je bljesnulo, naima, sam autor mi, kao na tanjuru, svojim *Sadržajem* daje idealno rješenje: naprosto ću ga prepisati. Imao sam sreću: nije to uobičajeni tehnički našastar (inventar), već cjelovita riznica svih u knjizi — raspravljenih teza. Budući da se ljepši sažetak ne može ni poželjeti, stoga doslovno prepisujem:

PRISTUP: što proučava metafizička antropologija? PRVI DIO: Opći metafizički vidici na život; 1. teza: Mogućnost imanentnog djelovanja jest međaš između živog i neživog. 2. teza: Ontički uvjet života u tvarnom svijetu nije u samom tvorivu, nego i u odrednici (formi, μορφή). 3. teza: Osjetna spoznaja ne može imati svoj ontički izvor u samoj materiji (tvari kao tvorivu, a niti u samoj odrednici). 4. teza: Životinje nemaju razuma. DRUGI DIO: Specifične osobine čovjekova života; 5. teza: Čovjek posjeduje svijest o samome sebi i o svojim činima, percipirajući ih kao 'svoje' neposrednom snagom svojom i njihovom. 6. teza: Sud (iudicium) nije samo asociranje pojmova, nego bivstveno je priznanje očevidne jednosti subjekta i predikata kao oblika objektivnog bivstvovanja. To priznanje izvršuje razum, ne volja. Sud, taj specifičan čovjekov način ra-

zumskog spoznavanja, ima svoju veličinu, ali i svoju malenost. 7. teza: Adekvatni formalni objekt čovjekova umskog spoznavanja jest bitak kojim bivstvuje bit bića (*esse quo essentia est*). Proporcionalni formalni objekt u sadašnjem životu jest bitak biti, bliskih čovjeku, pretežno materijalnih. 8. teza: Sadržaj umske spoznaje jest bitno drukčiji od sadržaja osjetne spoznaje. 9. teza: Stvarnost umskog spoznavanja jest netvarna. 10. teza: Čovjek nema urođena znanja, nego svoju specifičnu umsku spoznaju, ne tvarnu i univerzalnu, stječe u svijetu u kojem živi. 11. teza: Čovjek posjeduje volju, razumsku težnju, koja je od osjetne težnje bitno različita i duhovne je naravi. 12. teza: Čovjek je svojom razumskom težnjom, voljom, slobodan. *TREĆI DIO: O unutrašnjem ontičkom počelu specifičnog čovjekova života*; 13. teza: Čovjek ne posjeduje samo čine duhovne naravi, nego i njihovo duhovno supstancionalno počelo. 14. teza: Čovjek, ujedinjenjem jedno, ima kao ontički uvjet svog specifičnog življenja odrednicu (formu). — Samo je jedna odrednica za sav čovjekov specifičan život — vegetativan, osjetan, duhovan. 15. teza: Duša je samom svojom stvarnošću supstancijalna odrednica čovjeka. *ČETVRTI DIO: Podrijetlo i budućnost čovjeka*; 16. teza: Svaka pojedina ljudska duša nastaje stvaranjem. 17. teza: Zbog duše čovjek je unatoč biološkoj smrti besmrtn.

Zatim slijedi sintetični *Osvrt*, u kojem autor dopušta sebi da u strogo razumsko-umsko izlaganje utka i lirske akcente tople ljudske sućuti. (Otkucaji srca koji su u cijeloj knjizi — zbog primata razuma i uma toliko prigušeni da se gotovo ne čuju, tek na posljednjim stranicama postaju čujni. Tako sam na 175. strani /razdjeljak 531/ u Probaturu teze o čovjekovoj besmrtnosti na-

šao pravu elegiju, što me je ganula do suza.) Na kraju je *Abecedno kazalo*, dragocjeno pomagalo za pojmovno, činjenično i imenično otključavanje knjige.

Kad sam se — pomalo furtimaški — provukao kroz tjesnac, koji je i za prikazivača i za čitateljsku recepciju djela najvažniji (o tome je pisao i M. Belić u već spomenutoj studiji) radi sučitatelja, iznijet ću neke svoje dojmove: Čini mi se da je djelo konstruirano nekako po modelu mozga, u kojem su, doduše, lokalizirane pojedine funkcije, ali su sve stanice i živčana vlakna — u svojoj i bijeloj supstanciji — međusobno prožeti i povezani u jedinstvenu cjelinu. Tako je i u »Metafizičkoj antropologiji«. Ne samo sadržajno, nego i u prezentaciji. Pisac je uložio silan mar da to i grafički zorno prikaže te da čitatelju olakša snalaženje izukrštenim puteljcima kroz gustu šumu metafizike. Uz uobičajenu sadržajnu podijeljenost na poglavlja i podpoglavlja s konvencionalnom paginacijom, posebnim brojevanjem (arapskim i rimskim) i abecednim naznakama obilježena je unutarnja tematska povezanost cijeloga teksta, tako da se od pojedinosti komponira cjelina, a ona objašnjava i rasvjetljava pojedinosti. Uloženi trud i te kako se isplati! Uostalom, i za čitanje Joyceovih, Proustovih, Krležinih, Ecovih, Šegedinovih romana također je potreban napor. Površni prelistavač knjige, po njenim obilježjima klasične skolastičke metode, pogrešno će zaključiti da je anakrona, arhaična. Naprotiv, iz svakog Belićeva retka diše suvremenost. Suvremenost u problemima, pojmovima, ličnostima, izrazu. On ne raspravlja npr. o geocentrizmu nego o kvantnoj fizici i teoriji relativnosti. »Korespondira« s Monodom, Kastlerom, Oparinom, Jaspersom, Lotzom, N. Hartmannom, Heidegge-

rom, Einsteinom, Bultmannom, Rahnerom; od naših s Balićem, Šancom, Filipovićem, Petrovićem, Zarnikom... (imena su navedena nasumce). On — tako da kažem — plovi u smjeru, struji, ne u štafeti, Tome Akvinskog, Duns Scota, Suareza, Maritaina... pa i s njima slobodno i otvoreno raspravlja, kao i s onima iz drugih struja. Svoje teze razvija slijedom istine, a ne simpatija i animoziteta. I kad proučava i poučava, on filozofira. Koncizno, pozitivno izlaganje bez polemike (osim imanentne), apologetike, ponajmanje retorike. Kao da važe svaku riječ. Metafizički oganj, što su njegovi prethodnici (malo spominjani) pronosili našim vremenom i prostorom (često s ugarcima stranih vatri) rasplamsao se u »Metafizičkoj antropologiji« i izvornom hrvatskom misaonošću. Bez isključivosti i trganja kontinuiteta, nastavlja Markovićevu, Stadlerovu, Bauerovu, Arnoldovu, Bazalinu, Zimmermannovu, Vuk-Pavlovićevu, Filipovićevu, Krstićevu, Vereševu, Ladanovu liniju u osamostalivanju hrvatske filozofske riječi. Mnoge termine zadržao je u tradicionalnom obliku, u kojem kao da su se »ponašali«, nenametljivo predlažući hrvatske jednoznačnice.

Ponešto mi je i zasmetalo. Npr: Na više mjesta osjetio sam da bi trebalo jasnije lučiti razum i um. Ili: Više se mogao (pozitivno ili negativno, svejedno) osvrutati na hrvatske metafizičare. Dalje: predikati »svet« uz Anselma, Augustina, Tomu Akvinskog u ovakvu djelu, mislim, nisu potrebni. Ima i previda: Romain Rolland ponajprije je književnik (nobelovac), a usput muzikolog. Usredotočen na slijed izlaganja kod A. B. Šimića propušta kazati da je on pjesnik i ateističkih stihova.

Kao i u svakom djelu čitatelj će se već prema svojim predilekcijama zauzavati duže ili kraće kod pojedinih

teza, jer one, iako u apstraktnom obliku, dedukcijom mogu odgovoriti i na konkretna pitanja. Tako i na ono najgorče iz Psalma 73: »... zločincima zavidjeh motreći sreću grešnika (...) Jesam li, dakle, samo ja uzalud čuvao srce čisto i u nedužnosti prao ruke kad sam primao udarce svaki dan i kaznu jutro za jutrom« (193. strana, razdjeljak 587).

Zbog takvih ponora čitatelji »Metafizičke antropologije« nadaju se da neće morati dugo čekati na njegovu »Ontologiju« koja je — kako iznosi Macan — još g. 1958. u latinskom izvorniku ispunila 310 tipkanih strana. Molimo ga da ne kasni, jer mračni se... i potrebno nam je svjetlo Bitka. Miljenko Belić svoju (inače »nepsalmističku«) knjigu završio je stihovima Psalmista: »Pa što je čovjek da ga ne spominješ, / sin čovječji da ga pohodiš?... / Jahve, Gospode naš / divno je ime tvoje po svoj zemlji.« Ja je zaklapam njegovim zaključnim riječima: »... Ovaj život nije put u mrak ništavila, nego — zadržavši sve svoje vrijednosti — ujedno je čovjekov doprinos u spremanju Nebeskog Jeruzalema.«

Ivo Sečkar

Ivan ČEHOK: *Filozofija Stjepana Zimmermanna*, Zagreb, 1993. Stranica 121.

Stjepan Zimmermann, teolog i filozof, uz biskupa Antuna Bauera, Franju pl. Markovića, Gjurju Arnolda i Alberta Bazalu najznačajnija je pojava na obnovljenom Sveučilištu u Zagrebu nakon 1874. godine. Aleksandar Mužinić ga u knjizi »Filozofija u Hrvata 1918-1938« smatra najplodnijim hrvatskim piscem uopće. Nakon drugog svjetskog rata sramotno je i nepravedno osuđen a njegova su djela ideološki proskribirana, pa se o njemu i njego-